

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-52>

УДК 796.071.4

Коваль Р.С., Романчук О.В., Базиляк Н.О.

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Матлашенко Л.В.

Музей «Личаківський цвинтар»

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕОНІДА АРЦІШЕВСЬКОГО (1929–1994)

Анотація. У статті коротко проаналізовано життя та професійну діяльність Леоніда Івановича Арцішевського (1929–1994), котрий упродовж практично 20 років (з 1959 до 1978) очолював обласний спортивний комітет Львівщини. Наукова новизна пропонованої статті полягає у тому, що постать видатного функціонера розглянута у взаємозв'язку з відомими особистостями зі сфери фізичного виховання та спорту, з котрими Леоніду Арцішевському довелося зустрічатися як під час його навчання у ЛДДФК, так і протягом професійної кар'єри у зазначеній галузі. Джерельною базою для дослідження слугували матеріали особової справи з архіву ЛДУФК ім. І. Боберського, а також інформація з науково-довідкових та науково-популярних видань. Діяльність Леоніда Арцішевського мала значний вплив на результати спортсменів Львівщини, зокрема на їх успішні виступи на Олімпійських іграх. За цей час, в ролі керівника спортивних делегацій збірних команд СРСР, Леонід Арцішевський виїжджав до Італії, Англії, США, Австрії, Швеції, інших держав. За підготовку спортсменів високого класу, забезпечення їх успішної участі в Олімпійських іграх та інших міжнародних змаганнях він багаторазово удостоювався найвищих урядових нагород.

Ключові слова: Леонід Іванович Арцішевський, Львівський державний інститут фізичної культури, спорт, обласний спортивний комітет Львівщини, змагання, Олімпійські ігри.

Romanchuk Olha, Koval Rostyslav, Bazyliak Nataliia

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Matlashenko Larysa

Museum «Lychakiv Cemetery»

LEONID ARTSISHEVSKYI (1929–1994) LIFE AND PROFESSIONAL ACTIVITIES

Summary. The article briefly analyzes the life and professional activity of Leonid Artsishevskiy (1929–1994). He was the Head of Lviv Region Sports Committee for almost 20 years from 1959 until 1978. The scientific novelty of this article is in depicting his personality as a famous functionary in the field of physical education and sport. The sources of the research were the personal dossier from the archive of the Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi, as well as scientific and reference books and popular scientific editions. The results of the investigation revealed that the activities of Leonid Artsishevskiy had a significant impact on the performances of athletes from Lviv region. During his leadership of the Regional Sports Committee the athletes from Lviv region achieved the highest victories at the Olympic Games, European and World Championships. There have been presented the significant results of Lviv representatives at the Olympic Games in the 60–70s of the XX century, when, in fact, Leonid Artsishevskiy headed the Regional Sports Committee. Leonid Artsishevskiy was the head of the sports delegations of national teams and traveled to Italy, England, the USA, Austria, Sweden and other countries. Training high-class athletes, their successful performance in the Olympic Games and international competitions he was awarded many top government awards. He played a significant role in sporting life of Lviv region and Ukraine in general. It was Leonid Artsishevskiy who, according to the captain of the football team «Karpaty» Igor Kulchytskyi, offered to the players of FC «SKA» (Lviv) Yuriy Susla, Olexander Filyayev, Volodymyr Valionta, Victor Ivanyuk to join the newly formed team in 1963, setting basics of the future Soviet Football Cup success in 1969. In 1979, due to his poor health, Leonid Artsishevskiy started his work as vice-rector for sport at the Lviv State Institute of Physical Culture, where he was until 1985. He died on July 14, 1994 and was buried at the Lychakiv Cemetery in Lviv. The personal dossier of Leonid Artsishevskiy under the number 354 is in the archive of the Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi.

Keywords: Leonid Artsishevskiy, Lviv State Institute of Physical Culture, sport, Lviv Region Sports Committee, competitions, Olympic Games.

Постановка проблеми. У 2021 році Львівському державному університету фізичної культури імені Івана Боберського виповнюється 75 років. Поставши на багатовікових традиціях національної фізичної культури, університет в усі часи був і є тим унікальним середовищем, де праця багатьох поколінь викладачів і науков-

ців, студентів і випускників утверджує авторитет України на міжнародній арені. Майже щодня лунає Гімн та піднімається Прапор нашої держави в усіх куточках землі на честь вихованців навчального закладу, які підкорюють найвищі спортивні вершини світу [7]. Одним із тих, хто доклав зусиль до успішних виступів львівських

спортсменів ще у 60–70 роках ХХ століття, був Леонід Іванович Арцішевський, котрий упродовж практично 20 років (з 1959 до 1978) очолював обласний спортивний комітет Львівщини. Сьогодні маємо історично зумовлену необхідність коротко ознайомитись з його життєвим шляхом та об'єктивно оцінити результати його роботи.

Матеріалом для дослідження слугували відомості з особової справи Леоніда Арцішевського, котра знаходиться в архіві Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського [9], а також інформація з науково-довідкових та науково-популярних видань [1; 2; 4; 6; 7; 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття вийшла значна кількість праць [5; 11; 14; 15], присвячених історії розвитку фізичного виховання і спорту у Львові, а також два науково-популярних видання [7; 8] до ювілеїв Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського. Окремі біографічні довідки про Леоніда Арцішевського представлено у книзі «Українці Холмщини і Підляшшя. Видатніші особи ХХ століття» Михайла Горного [1], енциклопедії «Львівський футбол: люди, факти. 1939–1991» [2], науково-довідковому виданні «Поховання спортсменів на Личаківському кладовищі» [10] та путівнику «Львівський історико-культурний музей-заповідник “Личаківський цвинтар”» [6]. Однак біографія цього видатного спортивного функціонера ще не була висвітленою на сторінках наукових журналів.

Мета статті полягає в аналізі життя та професійної діяльності Леоніда Івановича Арцішевського. Його постать розглянута у взаємозв'язку з відомими особистостями зі сфери фізичного виховання та спорту, з котрими Леонід Арцішевський співпрацював упродовж різних етапів свого життєвого шляху.

Виклад основного матеріалу. Леонід Іванович Арцішевський народився 16 червня 1929 року в селі Ставок Холмського повіту в селянській сім'ї. Батько Іван, маючи власне господарство, був ще й відомим ковалем. Мати Ганна (дівоче прізвище Шум) допомагала вести домашнє господарство і виховувала чотирьох дітей: трьох синів та доньку [1].

У 1936 році Леонід Арцішевський був зарахований до польської початкової школи у Ставку, а початкову освіту здобув у 1942 році в селі Сичин. Після закінчення школи вступив до третього класу Холмської української гімназії і закінчив там п'ятий клас. У 1945 році його родина була депортована до УРСР і поселилась в селі Жабка Ківерцівського району на Волині [1, с. 436].

Дослідник історії Холмщини Михайло Горний у своїй праці «Українці Холмщини і Підляшшя» (Львів, 1997) пише, що впродовж 1944–1945 років в УРСР, за офіційними даними, було переселено 482100 осіб, з них за планом розселення у східні області скеровано 316324 чоловік, або 78146 сімей [1, с. 29]. Москва, виселяючи українців з їх етнічних земель, вирішувала щонайменше дві власні проблеми: забезпечувала собі спокій у підвладній їй Польщі (неспівставна із сталінським жорстоким прагматизмом наївна думка) і частково компенсувала втрати населення на своїй території, отримуючи свіжу робочу силу [1, с. 29].

Батько Іван до виходу на пенсію працював у місцевому колгоспі ковалем і у лісництві. Леонід вступив до восьмого класу Ківерцівської середньої школи № 1, яку закінчив у 1948 році [1, с. 436]. Аттестат зрілості виданий 7 липня 1948 року. У школі отримував добрі та відмінні оцінки: українська мова “4”, українська література “4”, алгебра “4”, геометрія “4”, тригонометрія “5”, природознавство “4”, історія СРСР “4”, загальна всесвітня історія “4”, географія “4”, фізика “5”, астрономія “4”, хімія “5” та іноземна мова “5” [9]. Лише з російської мови та літератури, а також з Конституції СРСР Леонід отримав задовільні оцінки [9].

Після закінчення школи Леонід Арцішевський вступив до Львівського державного інституту фізичної культури, котрий нині є університетом і носить ім'я видатного громадського, культурно-просвітнього та політичного діяча, педагога та журналіста, основоположника і фундатора української національної фізичної культури, професора Івана Боберського (14.8.1873–17.8.1947). У 2017 році у львівському видавництві «Апріорі» вийшло друком чудово оформлене та прекрасно проілюстроване науково-популярне видання «Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції», авторами якого були доценти Андрій Сова та Ярослав Тимчак, а науковим редактором професор Євген Приступа. У ньому всебічно розкрито життя та професійну діяльність Івана Боберського [11].

Вибір професії для юнака з тогочасної селянської сім'ї переселенців був не випадковим. Ще в період навчання в початковій школі села Сичин Леонід Арцішевський захопився спортом [1, с. 436]. Його зацікавлення поглибилися у Холмській гімназії, де фізична культура була одним з найулюбленіших предметів гімназистів [1, с. 436].

У праці «Українська гімназія в Холмі. 1940–1944. Книга пам'яті» (Львів, 1997) знаходимо відомості про те, що учителями фізичного виховання (руханки) були Матвій Мелешко (8.8.1911–?), М. Форостенко (?–?), Адам-Антін Антонович (Терлецький) (20.9.1908–27.1.1992, Чикаго) та Марія Охримович (1.12.1911–22.11.1976, Чикаго) [13]. За спогадами Ольги Теребус-Кекіш, професори руханки дбали про зовнішній вигляд гімназистів, працювали за суттю мотто: “В здоровому тілі – здорова душа” [13, с. 86].

У ЛДІФК Леонід Арцішевський навчався дуже добре. Наприклад, у I семестрі 1948/49 навчального року отримав “відмінно” на екзамені з анатомії у Олександра Анатолійовича Отеліна (31.12.1904–20.02.1981) – доктора медичних наук (1943), професора (1944), котрий протягом короткого часу працював у ЛДІФК у другій половині 1940 років. Напрямами його досліджень були макро- та мікроскопічне вивчення взаємодіючої нервових елементів, судин і залоз шкірного покриву, дослідження іннервації кісток, окістя, кісткового мозку, впливу пошкоджень кісткових нервів на розвиток патологічних змін у кістках, а також вивчення онтогенезу периферійних ланок шкірного і рухового аналізаторів. Мав також “відмінно” з хімії [9].

У II семестрі 1948/49 навчального року мав знову ж таки “відмінно” на екзаменах з анатомії,

Фото Леоніда Арцішевського на заліковій книжці студента ЛДІФК

історії педагогіки, військової підготовки та іноземної мови (німецької). Лише з основ марксизму-ленінізму у студента Арцішевського було «добре» [9].

У I семестрі II-го курсу на екзаменах з усіх предметів були відмінні оцінки – з плавання, історії фізичної культури та педагогіки. У II семестрі II-го курсу у Леоніда було «відмінно» на екзаменах з іноземної мови, військової підготовки та основ марксизму-ленінізму, «добре» – з фізіології [9].

У I семестрі III-го курсу отримав «добре» на екзамені з фізіології спорту, у II семестрі III-го курсу отримав «відмінно» на екзаменах з лікувальної фізичної культури та військової підготовки, «добре» – на екзаменах з гігієни, спортивних ігор та політекономії [9].

У I семестрі IV-го курсу на екзаменах з організації фізичної культури в СРСР та легкої атлетики у студента Арцішевського було «відмінно», а з теорії фізичного виховання – «добре». У II семестрі IV-го курсу Леонід отримав «відмінно» з політекономії, «добре» – з лижного спорту, гігієни, лікувальної фізичної культури. Не можемо, на жаль, пояснити, чому з гімнастики у заліковій книжці Леоніда стоїть «відмінно» 17 травня 1952 року, та, водночас, «задовільно» зі спеціалізації (гімнастики) 26 травня 1952 року за підписом Аркадія Миколайовича Гончарова (1907–16.1.1969) – старшого викладача кафедри гімнастики (1948–1958) ЛДІФК.

Додамо, що у II семестрі IV-го курсу залік з психології спорту поставив 8 квітня 1952 року Ярослав Іванович Цурковський (1.1.1905–25.4.1995) – український психолог, громадський діяч, літератор, доктор філософії, засновник теорії психічної контрольності, винахідник контролографа. У 1950-х роках Ярослав Цурковський працював викладачем кафедри педагогіки та психології ЛДІФК. На державних екзаменах студент Арцішевський отримав «відмінно» з фізіології, «добре» з теорії фізичного виховання та основ марксизму-ленінізму та «задовільно» зі спеціалізації (гімнастика) [9].

У характеристиці на студента III курсу ЛДІФК Леоніда Арцішевського за результатами педагогічної практики у середній школі № 17 міста Львова зазначено, що у період з 8 лютого до 24 березня 1951 року він самостійно провів 10 уроків фізичного виховання та 9 занять у гім-

настичній секції, з учнями із закріплених за ним на час практики провів 2 бесіди на теми «Фізична культура і творче довголіття людей» та «Кого готує інститут фізичної культури». Отримав оцінки «відмінно» за розроблення загальнорічного плану роботи фізичного виховання у школі, річного плану роботи колективу фізичної культури школи, робочих планів, конспектів уроків, аналізу уроків, хронометражу та фізіологічної кривої уроку, педагогічних характеристик класу. Загальна оцінка за педагогічну практику – «відмінно». Характеристика підписана методистом Плавшенісом та учителем школи Нестеровим 23 березня 1951 року [9].

На IV курсі з 5 листопада до 24 грудня 1951 року Леонід Арцішевський проходив педагогічну практику у Львівському педагогічному інституті (у 1960 році приєднаний до Дрогобицького педагогічного інституту, тепер – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка). За час практики він провів 7 академічних та 8 секційних занять. У якості помічника викладача провів загалом 34 академічні і секційні заняття. Отримав оцінку «відмінно» за підписом керівника практики, завідувача кафедри фізичного виховання ЛПП Шведенка та методиста ЛДІФК Рябенка [9].

Улітку 1952 року, після отримання диплому, Комітет у справах фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР направив Леоніда Арцішевського у розпорядження Волинського обласного комітету у справах фізичної культури і спорту для роботи на посаді викладача легкої атлетики педагогічного інституту [9].

Однак, вже у 1954 році його перевели на роботу до Львова, де з грудня 1954 року Леонід Арцішевський обіймав посаду заступника голови обласного комітету з фізичної культури і спорту Львівського обласного виконавчого комітету [9].

У 1959 році його призначено на посаду голови Комітету з фізичної культури і спорту Львівського облвиконкому. На цій посаді він перебував до 1978 року [9]. Саме за часів його керівництва цією організацією спортсмени Львівщини досягли найвищих перемог на Олімпійських іграх, чемпіонатах Європи і світу, а Львівщина посідала чільне місце в Україні, гідно конкурувала з Києвом у загальному заліку спортивних досягнень [9].

У 1980 році у видавництві «Каменярь» вийшла друком популярна книга «Чемпіони живуть у Львові» першого спортивного коментатора львівського телебачення, журналіста, функціонера Юліана Кордіяка (7.10.1934–30.09.2000) [3]. Знаний український спортивний журналіст Іван Яремко пише, що Юліан Кордіяк був одним із небагатьох в Україні, хто вів свої репортажі з різних міст Радянського Союзу українською мовою [14, с. 127].

У книзі Юліан Кордіяк [3] згадує імена провідних львівських тренерів: Вадима Олексійовича Андрієвського (26.12.1912–12.1.1994) – фехтувальника, Заслуженого тренера СРСР (1957), ректора ЛДІФК (1967–1974); Дмитра Івановича Оббаріуса (16.1.1910–10.11.1982); Петра Тимофійовича Собенка (1906–?) – тренера з гімнастики (у 1947–1966 роках – завідувач кафедри гімнастики ЛДІФК); Олександра Андрійовича Ткаченка (1910–?) – тренера зі стрибків у воду; Михайла Кронідовича Хусківадзе (6.8.1919–25.11.2015) – тренера, одного із піонерів сучасної стрільби з лука в Україні; Віктора Еммануїловича Карта (19.6.1929) – тренера з шахів; Федора Степановича Коти (29.7.1929–14.4.2006) – спортсмена та тренера з сучасного п'ятиборства, та інших, завдяки котрим на Львівщині зросло чимало спортивних талантів [2, с. 21]. Одним із засновників львівського веслування був Мирослав Степанович Герцик (6.12.1935) – провідний український тренер з веслування, перший ректор ЛДІФК (1992–2007) з часу здобуття Україною незалежності, віце-президент НОК України (1990–1999) [7; 8; 12].

Тогочасний спорт у Львові пов'язаний із іменами Павла Ледньова (п'ятиборство), Євгена Череповського (фехтування), Василя Станковича (фехтування), Віктора Сидяка (фехтування), Валентини Ковпан (стрільба з лука), Георгія Прокопенка (плавання), Бориса Мельника (стрілецький спорт), Тетяни Штирьової (стрибки у воду), Петра Короля (важка атлетика), Віктора Сидорука (стрільба з лука), Тетяни Образцової (стрільба з лука), Владислава Крипцишина (важка атлетика), Михайла Юнака (самбо), Богдана Макуца (гімнастика), Валерія Савіна (стрибки з трампліна на лижах), Володимира Сафронова (гімнастика) [3; 10; 14; 15]. Як пише Юліан Кордіяк, «прославлений гімнаст, абсолютний чемпіон ігор XV та XVI Олімпіад Віктор Іванович Чукарін (9.11.1921–25.8.1984), завідувач кафедри гімнастики ЛДІФК, саме Володимира Сафронова вважає найбільш талановитим своїм учнем» [3, с. 13].

Ґрунтовну освіту забезпечував ЛДІФК, у якому працювала ціла плеяда відомих науковців, провідних фахівців галузі фізичного виховання і спорту – професори: Келлер Володимир Станіславович (17.8.1929–2003), Тер-Ованесян Арам Аветісович (27.2.1906–21.2.1996), Сафронова Галина Борисівна (18.10.1927–17.5.2006), Джафаров Мамед Ашумович (18.3.1924–19.7.2013), Третілова Тетяна Олександрівна (22.11.1907–1.3.1999) [7; 8; 10; 12]. Саме Леонід Арцішевський чітко координував роботу спортсменів, тренерів, науковців та функціонерів з метою досягнення оптимальних результатів у спорті.

Як зазначає Юліан Кордіяк [3] дізнаємося результати представників Львова на Олімпійських іграх у 60-70 роках ХХ століття, коли, власне,

Леонід Арцішевський очолював обласний спортивний комітет. Так, на Іграх XVII Олімпіади в Римі, які проходили з 25 серпня до 11 вересня 1960 року, у складі радянської команди поїхало 6 львівських спортсменів. Срібну медаль у стрибках у висоту з результатом 216 см здобув першокурсник ЛДІФК Валерій Брумелль. Третє місце і бронзова медаль у стрибках у довжину дісталися випускнику цього ж інституту Ігорю Тер-Ованесяну (804 см). На Іграх XVIII Олімпіади у Токіо, які проходили з 10 до 24 жовтня 1964 року, у складі радянської команди брало участь 4 львів'ян у змаганнях з плавання, легкої атлетики, а також кінного спорту. Однак лише плавець Георгій Прокопенко зумів пробитися до фіналу на 200 метрів брасом, де фінішував другим і здобув срібну олімпійську медаль [3; 15]. На Іграх XIX Олімпіади у Мехіко, які проходили з 12 до 27 жовтня 1968 року, у складі радянської команди було 9 львів'ян, які здобули сім олімпійських медалей. Золотим став дебют шабліста Віктора Сидяка, котрий разом з колегами завоював перше місце. Срібною медаллю було нагороджено команду рапіристів, членом якої був Василь Станкович. Дві медалі – срібну разом з командою та бронзову в особистому заліку здобув п'ятиборець Павло Ледньов. Бронзові медалі отримали також плавець Юрій Громак (на спині) та Володимир Немшилов (батерфляй), котрі виступили в складі комбінованої естафети (4 по 100 метрів) [3; 15]. На Іграх XX Олімпіади у Мюнхені, які проходили з 26 серпня до 12 вересня 1972 року, у складі радянської команди було 8 львів'ян, які представляли фехтування, сучасне п'ятиборство, кульову стрільбу, плавання, веслування на байдарках і легку атлетику. Знову дві медалі здобув п'ятиборець Павло Ледньов: золоту за командну першість і бронзову в особистому заліку. Повторив свій успіх Василь Станкович, котрий здобув друге місце у складі команди СРСР. У стрільбі з довільної гвинтівки (3 по 40 пострілів) срібну медаль завоював Борис Мельник [3; 15]. На Іграх XXI Олімпіади у Монреалі, які проходили з 17 липня до 1 серпня 1976 року, у складі радянської команди було шестеро львів'ян, які представляли сучасне п'ятиборство, кульову стрільбу, стрибки у воду, фехтування, важку атлетику та стрільбу з лука. П'ятиборець Павло Ледньов здобув срібну медаль в особистому заліку. Важкоатлет Петро Король здобув золоту олімпійську медаль серед атлетів легкої ваги. Срібним став олімпійський дебют Валентини Ковпан, яка посіла друге місце у стрільбі з лука [3; 15]. На превеликий жаль, рівно через 30 років у родині Валентини Ковпан трапилась трагедія – 12 травня 2006 року у Львові вона пропала безвісти [14, с. 122].

Потрібно відзначити феноменальний результат футбольного клубу «Карпати». Львівська команда будучи створеною шойно 1963 року, не виступаючи у вищій лізі чемпіонату Радянського Союзу з футболу, виграла Кубок СРСР у 1969 році. Саме Леонід Арцішевський, за спогадами капітана команди Ігоря Кульчицького, запропонував гравцям львівського СКА Юрію Суслі, Олександрю Філяеву, Володимирі Валіонті, Віктору Іванюку перейти у новостворену команду у 1963 році, заклавши підвалини май-

Леонід Іванович Арцішевський

Могила Л. І. Арцішевського

бутнього успіху [4, с. 21]. Детально шлях до кубкового успіху 1969 року описано у праці «Кубок у Львові» (2019) за редакцією спортивного журналіста Олександра Паука [5].

За цей час, у ролі керівника спортивних делегацій збірних команд СРСР, Леонід Арцішевський неодноразово виїжджав до Італії, Англії, США, Австрії, Швеції, інших держав [1, с. 437]. За підготовку спортсменів високого класу, забезпечення їх успішної участі в Олімпійських іграх та інших міжнародних змаганнях він багаторазово удостоювався урядових нагород [1, с. 437].

У 1979 році, у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, Леонід Іванович Арцішевський перейшов на посаду проректора ЛДУФК зі спортивної роботи, де працював до 1985 року [1, с. 437; 9]. Помер 14 липня 1994 року і похований у Львові на 80 полі Личаківського кладовища [6; 10]. Осо-

бова справа Леоніда Івановича Арцішевського під номером 354 [9] знаходиться в архіві ЛДУФК ім. І. Боберського.

Висновки і пропозиції. Леонід Іванович Арцішевський відіграв значну роль як у тодішньому спортивному житті Львівщини, так і України загалом. Завдяки, у тому числі, його подвижницькій праці львівські спортсмени досягали високих спортивних результатів на всеукраїнській та міжнародній аренах.

Перспективами подальших розвідок є вивчення впливу окремих персоналій на результати спортивних виступів спортсменів, національних та збірних команд; популяризація та дослідження їхнього життєвого шляху і професійної діяльності. Доцільним видається створення профілів у сучасних онлайн-енциклопедіях, наприклад, в Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ), а також у Вікіпедії.

Список літератури:

1. Горний М. Українці Холмщини і Підляшшя. Львів, 1997. 664 с.
2. Каспаревич В., Паук О., Пуцьків Т. Львівський футбол: люди, факти. 1939–1991. Львів : Світ, 2019. 464 с.
3. Кордіяк Ю. Чемпіони живуть у Львові: нариси, статті. Львів : Каменяр, 1980. 176 с.
4. Кульчицький І., Назаркевич Ю. «Карпати» – все моє життя. До 70-ліття Ігоря Кульчицького та 50-ліття створення команди «Карпати». Львів : Галицька видавнича спілка, 2011. 144 с.
5. Кульчицький І., Назаркевич Ю., Паук О. Кубок у Львові / за ред. О. Паука. Львів : Галицька видавнича спілка, 2019. 176 с.
6. Лупій Г.В. Львівський історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар» : Путівник. Львів : Каменяр, 1996. 367 с.
7. Львівський державний університет фізичної культури (1946–2016): [попул. енциклопедія] / [упоряд. О. Борис; за заг. ред. Є. Приступи]. Львів : ЛДУФК, 2016. 483, [3] с.: фот.
8. Львівський державний університет фізичної культури: попул. довід. / [авт. кол.: О. Полянський, М. Линець, І. Свістельник]; за заг. ред. Є. Приступи. Львів : ЛДУФК, 2011. 171 с.
9. Особова справа студента Арцішевського Леоніда Івановича. *Архів Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського*. Оп. № 3. Спр. 354. Арк. 34.
10. Поховання спортсменів на Личаківському кладовищі / Євген Приступа, Ольга Романчук, Ростислав Коваль, Наталія Базиляк, Юліана Мельник, Лариса Матлашенко; за заг. ред. Є. Приступи. Львів : Манускрипт, 2015. 64 с.
11. Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / Андрій Сова, Ярослав Тимчак; за наук. ред. Євгена Приступи. Львів : Априорі, 2017. 232 с.
12. Теорія та методика фізичного виховання: наук.-метод. журнал. Харків, 2006. № 4(24). 52 с.
13. Українська гімназія в Холмі. 1940–1944. Книга пам'яті. Львів, 1997. 208 с.
14. Яремко І. 100 персон львівського спорту. Львів : Тріада плюс, 2010. 338 с.
15. Яремко І. 100 років львівського олімпізму. Львів : Тріада плюс, 2011. 336 с.

References:

1. Gornyj, M. (1997). *Ukrayinci Kholmshchyny i Pidlyshya* [Ukrainians of Kholmshchyna and Pidlyshya]. Lviv.
2. Kasparyevych, V., Pauk, O., & Punkiv, T. (2019). *Lvivskiy futbol: luidy, fakty* [Lviv football: men, facts. 1939–1991]. Lviv: Svit.
3. Kordiyak, Yu. (1980). *Chempiony zhyvut u Lvovi: narysy, statyi* [The Champions live in Lviv: essays, articles]. Lviv: Kamenyar.
4. Kulchytskyi, I., & Nazarkevych, Yu. (2011). «Karpaty» – vse moye zhyttya. Do 70-littya Igorya Kulchytskogo ta 50-littya stvorennya komandy «Karpaty» [FC «Karpaty» is all my life. To the 70th anniversary of Igor Kulchytskyi and to the 50th anniversary of the creation of a football club «Karpaty»]. Lviv: Galycka vydavnycha spilka.
5. Kulchytskyi, I., Nazarkevych, Yu., & Pauk, O. (ed.) (2019). *Kubok u Lvovi* [The Cup in Lviv]. Lviv: Galycka vydavnycha spilka.
6. Lupij, G.V. (1996). *Lvivskiy istoryko-kulturnyj muzej-zapovidnyk «Lychakivskiy cvyntar»: Putivnyk* [Lviv historical and cultural open-air museum «Lychakiv cemetery»: guide book]. Lviv: Kamenyar.
7. Prystupa, Ye. (ed.) (2016). *Lvivskiy derzhavnyj universytet fizychnoyi kultury: popul. encyklopediya (1946–2016)* [Lviv State University of Physical Culture: popular encyclopedia (1946–2016)]. Lviv: LDUFK.
8. Prystupa, Ye. (ed.) (2011). *Lvivskiy derzhavnyj universytet fizychnoyi kultury: popul. dovid.* [Lviv State University of Physical Culture: popular reference book]. Lviv: LDUFK.
9. Osobova sprava studenta Arstishevskogo Leonida Ivanovycha [Personnal dossier of student Artsishevskiy Leonid Ivanovych]. *Arkhiv Lvivskogo Derzavnogo Universytetu Fizychoi Kultury imeni Ivana Boberskogo*. Op. № 3. Spr. 354. Ark. 34. (unpublished).
10. Prystupa, Ye. (ed.), Romanchuk, O., Koval, R., Bazyljak, N., Melnyk, Yu., & Matlashenko, L. (2015). *Pokhovannya sportovciv na Lychakivskomu kladovyshchi* [Tombs of sportsmen at the Lychakiv cemetery]. Lviv: Manuscript.
11. Sova, A., Tymchak, Ya., & Prystupa, Ye. (ed.) (2017). *Ivan Boberskiy – osnovopolozhnyk ukrayinskoyi tilovykhovnoyi i sportovoyi tradytsiyi* [Ivan Boberskiy – the founder of Ukrainian body training and sports tradition]. Lviv: Apriori.
12. *Teoriya ta metodyka fizychnogo vykhovannya: nauk.-metod. zhurnal* (2006). [Theory and methods of physical education: scientific and methodical journal]. Issue 4(24). Kharkiv.
13. *Ukrayinska gimnaziya v Kholmi. 1940–1944. Knyga pamyati* (1997). [Ukrainian gymnasium in Chelm. 1940–1944. Memorial book]. Lviv.
14. Yaremko, I. (2010). *100 person lvivskogo sportu* [100 persons of Lviv sport]. Lviv: Triada plus.
15. Yaremko, I. (2011). *100 rokiv lvivskogo olimpizmu* [100 years of Olympics in Lviv]. Lviv: Triada plus.